

ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ ЗДОБУВАЧІВ СТУПЕНЯ ДОКТОРА ФІЛОСОФІЇ ЗАСОБАМИ ДИСЦИПЛІНИ «АКАДЕМІЧНА АНГЛІЙСЬКА»

FORMATION OF PhD STUDENTS' CRITICAL THINKING SKILLS INTER VIA ACADEMIC ENGLISH COURSE

Інтенсивний розвиток інформаційних технологій та глобалізація науки зумовлює оприлюднення наукових досягнень на міжнародному рівні. Нині англійська мова стала мовою спілкування міжнародної академічної спільноти, що висуває нові вимоги до наукової діяльності молодих вітчизняних учених, зокрема висвітлення результатів дисертаційного дослідження у виданнях іноземних держав. Проте молоді науковці мають певні труднощі у написанні наукової статті англійською мовою, що пов'язані з навичками критичного мислення. У статті стисло описано розуміння зданого феномена в психолого-педагогічних дослідженнях у статичній та динамічній, наведено значення терміна «формування критичного мислення студентів». Встановлено сутність критичного мислення, його основні принципи. Розглянуто типові логічні помилки, що свідчать про не досить розвинені навички критичного мислення. З'ясовано етапи опрацювання іноземного наукового тексту, в процесі якого проявляються навички критичного мислення: етап пошуку невідповідності; етап аргументації, що спрямовано на обґрунтування невідповідності. Визначено, що аргументативність академічної англійської мови (письмова форма) сприяє розвитку критичного мислення здобувачів ступеня доктора філософії. Особливості формування критичного мислення здобувачів ступеня доктора філософії засобами дисципліни «Академічна англійська» полягають у здобутті молодими науковцями навичок аргументативного академічного письма, що зумовлює удосконалення дедуктивного методу мислення. Охарактеризовано навички критичного мислення здобувачів ступеня філософії, які необхідні для продукування наукового тексту англійською мовою. Рівні сформованості критичного мислення

здобувачів ступеня філософії запропоновано визначати за таксономією Блума.

Ключові слова: критичне мислення, здобувачі ступеня доктора філософії, академічна англійська мова, формування критичного мислення, іноземний науковий текст.

Intensive development of information technologies and globalization of science stipulate the discussion of scientific achievements in international academic community. English has become the language of communication of international academic community that mandates new requirements to young Ukrainian scientists' scientific activity, namely, highlighting the research findings in foreign scientific journals. The article analyzes the features of forming PhD students' critical thinking skills by facilities of "Academic English" discipline. The article gives a brief overview of the phenomenon of critical thinking in psychological and pedagogical literature; provides the meaning of the term "formation of students' critical thinking skills"; essence of critical thinking, its basic principles. PhD students' typical fallacies testify that they need to improve their critical thinking skills in academic writing. There are two stages of a foreign scientific text production on the grounds of critical thinking: search of invalidity of the opponent's argument; argumentation of the opponent's argument invalidity. The mini research shows academic English facilitates PhD students' critical thinking skills development. The specificity of PhD students' critical thinking skills formation implies the improvement of PhD students' deductive method of thinking. The article gives a short description of PhD students' critical thinking skills required for effective academic writing. PhD students' critical thinking skills levels can be identified against Bloom's taxonomy.

Key words: critical thinking, PhD students, academic English, critical thinking skills formation, foreign scientific text.

УДК 373.31

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-13-1-31>

Петренко В.О.,
канд. пед. наук,
доцент кафедри педагогіки,
іноземної філології та перекладу
Харківського національного
економічного університету
імені Семена Кузнеця

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Модернізація підготовки молодих учених у вищій професійній школі відбувається у співпраці з Європейською академічною спільнотою. У рамках програми Європейського Союзу ERASMUS+ було започатковано проект «Структуризація співпраці щодо аспірантських досліджень, навчання універсальних навичок та академічного письма на регіональному рівні України» (574064-ERP-1-2016-1-LT-ERPKA2-SVNE-SP). Серед університетських регіональних центрів підготовки докторів філософії (докторських шкіл/ДокХабів) проекту є Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця, що впроваджує інфраструктуру та систему для викладання академічного письма англійською мовою (з урахуванням галузевої специфіки) для сприяння наукових публікацій на міжнародному рівні та під-

вищення рівня володіння англійською мовою аспірантами з рівня B2 до C1. Проте за результатами пілотування курсу академічного письма англійською мовою для здобувачів ступеня філософії та їх анкетування опитувані мають певні труднощі у написанні наукової статті англійською мовою, що пов'язані зі здатністю до критичного мислення, а саме: невпевненість в істинності чи хибності певних суджень; не досить розвинене вміння обґрунтування тези з метою реалізації певних програмних дій; незрозуміння власних помилок у доведенні та спростуванні тез та аргументів; не досить розвинена здатність до рефлексії тощо.

З огляду на зазначене підвищення рівня підготовки здобувачів ступеня філософії є актуальною проблемою, що зумовлює дослідження формування навичок критичного мислення здобувачів ступеня

філософії в процесі підготовки до академічного письма як педагогічної проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Відповідно до Національної рамки кваліфікацій (третьій цикл освіти) здобувачі ступеня доктора філософії протягом навчання в аспірантурі мають набути мовних компетентностей, що є достатніми для представлення та обговорення своїх наукових результатів іноземною мовою (англійською або іншою відповідно до специфіки спеціальності) в усній та письмовій формах та для повного розуміння іноземних наукових текстів з відповідної спеціальності. Водночас молоді вчені мають набути загальнонаукових (універсальних) навичок, серед яких – здатність до критичного мислення.

Проведений теоретичний аналіз засвідчив, що проблему формування критичного мислення досліджували вітчизняні та зарубіжні науковці за такими напрямками: філософсько-культурологічний аспект (М. Каган, Л. Коган, А. Шуман й інші); психологічний аспект (Л. Виготський, О. Леонт'єв, Г. Щедровицький та інші); формування критичного мислення студентів (В. Береза, В. Конаржевська, Т. Хачумян, І. Мороченкова та інші). Однак проблема формування критичного мислення в процесі підготовки здобувачів ступеня доктора філософії до академічного письма ще не отримала належного опрацювання в поглиблених теоретичних дослідженнях і свідомих педагогічних експериментах, спрямованих на їх перевірку.

Мета статті полягає у вивченні особливостей формування критичного мислення здобувачів ступеня доктора філософії засобами дисципліни «Академічна англійська».

Виклад основного матеріалу. Аналіз підходів до визначення поняття «критичне мислення» свідчить про багатозначність у розумінні згаданого феномена в психолого-педагогічних дослідженнях, який розглядають у статті (ситуація, що вимагає здатності до критичного мислення) й динаміці (процес застосування навичок критичного мислення). Науковці акцентують увагу на домінанті суб'єктивного чинника, що детермінує інтелектуальний процес концептуалізації та особливості критичного мислення студентів, зокрема: на видах розумової діяльності студента як суб'єкта діяльності (аналіз, синтез і оцінка отриманої інформації); на ціннісно-оціночній функції критичного мислення, що розглядається як керівництво до дії або переконання; на особливостях критичного мислення, що є раціональним, рефлексивним, соціальним. Наведемо приклади потрактування поняття критичне мислення науковцями: інтегративна якість особистості, сукупність мотиваційного, пізнавального, діяльнісного, рефлексивного компонентів, що забезпечують процеси самопізнання, самоосвіти, самореалізації особистості, рефлексії [3; 7]; особливий вид розумової діяльності; процес когнітивної обробки інформації суб'єктом пізнання, характерними ознаками якого є вироблення стратегій прийняття рішень;

здійснення рефлексивних дій (аналітичних, контролюючих, оцінних) стосовно будь-якого об'єкта чи явища, зокрема власного процесу мислення; виражений аналіз різних думок і поглядів, виявлення власної позиції, об'єктивне оцінювання результатів як своєї, так і сторонньої діяльності [1; 2; 8]; соціально-орієнтована діяльність особистості, спрямована на апробацію власних умовиводів на предмет їх внутрішньої істинності й толерантності системи цінностей особистості й суспільства [1].

Отже, формування критичного мислення студентів є свідомою цілеспрямованою взаємодією викладачів і студентів, у процесі якої розкривається потенціал здібностей студентів: формуються уміння аналізувати інформацію з позиції логіки, ставити нові питання, приймати незалежні продумані рішення, виносити обґрунтовані оцінки і застосовувати отримані результати як до стандартних, так і до нестандартних ситуацій і проблем; уміння зайняти свою позицію з обговорюваного питання й обґрунтувати її, вислухати співрозмовника, ретельно обдумати аргументи і проаналізувати їх логіку [6].

За своєю структурою критичне мислення є комплексом аргументативно-логічних методів (способів), що за своєю сутністю є схемами-алгоритмами діяльності, змістове наповнення яких залежить від поставленого завдання. Такі схеми регулюють усну та письмову аргументацію незалежно від змісту [9].

А. Шуман формулює два принципи критичного мислення: принцип мінімалізму, згідно з яким способи надання узагальнених схем діяльності спрямовані на досягнення цілі з використанням мінімального набору засобів; принцип універсалізму, відповідно до якого способи надання узагальнених схем діяльності є багатоплановими та орієнтованими на застосування до ситуацій різного типу [9].

Наукові дослідження потребують дотримання згаданих принципів у процесі доведення і спростування тези за допомогою аргументів. Порушення принципів критичного мислення призводить до логічних помилок, які, зрештою, не дають змоги підтвердити або спростувати висунуту тезу. Серед типових хибних суджень (*fallacies*), що свідчать про не досить розвинуту здатність до критичного мислення, у здобувачів ступеня філософії Hansen, зокрема, визначає такі, як-то [11]: *fallacy of equivocation* (використання різних значень терміна або фрази в одному аргументі); *fallacies of composition and division* (припущення, що сукупність елементів має ті самі властивості, що і кожен елемент окремо); *fallacy of ignoratio elenchi* (висновок не впливає з аргументів); *ad verendum fallacy* (аргумент до авторитету); *ad populum fallacy* (теза ґрунтується на узагальненні фактів чи подій, її аргументи є істинними лише у певному відношенні, а не за будь-яких умов); *ad baculum fallacy* (обґрунтування тези замінюється на залякування, тиск, погрозу неприємними наслідками, зокрема, використання насилля – від фізич-

ного до морального для того, щоб змусити інших погодитися з певною тезою); *ad misericordiam fallacy* (підміна тези з аргументом до жалю і співчуття); *ad hominem fallacy* (обговорення особистості опонента, а не істинності тези); *fallacy of faulty analogy* (хибна аналогія); *ad ignorantiam fallacy* (істинно те, що не спростовано); *bifurcation* (врахування тільки *n* альтернатив, хоча існує *m > n* альтернатив); *circulus in demonstrando* (коло в доведенні, тезу обґрунтовують за допомогою аргументів, які, своєю чергою, обґрунтовуються цією ж тезою).

Для запобігання згаданих помилок в умовиводах молоді науковці мають бути готові до перегляду встановлених поглядів на предмет мислення та їх критичного аналізу. Отже, опрацювання іншомовного наукового тексту із застосуванням навичок критичного мислення складається з двох основних етапів: 1) пошук невідповідності (критична установка); 2) аргументація, що спрямована на обґрунтування невідповідності (критична аргументація).

Аргументація є особливим видом інтелектуально-мовної діяльності і здійснюється так само, як і письмова мова, через побудову певного тексту, що характеризується особливою логіко-лінгвістичною структурою. Аргументативність є однією з ключових характеристик іншомовної наукової письмової мови. Науковий письмовий текст англійською мовою продукується з урахуванням наперед заданої цільової установки, завдань, правил, умов, вимог, що зумовлені контекстом. У такому тексті застосовуються механізми попереджувального синтезу (програмування майбутнього тексту), формування цілей, стимулювання мотивації на зміну своїх або чужих поглядів. Аналітичний архетип наукового тексту припускає систематичний, лінійний, логічно зв'язний виклад матеріалу з активним використанням дедуктивного мислення. У аргументативному тексті активно проявляється принцип співіснування діалогічності (нелінійний імпліцитний діалог) і монологічності. Аргументуючи, людина реалізує себе як мовна особистість і застосовує свої знання, систему цінностей, раціональність мислення, комунікативні навички, логічну культуру, емоційний стан, соціальні параметри ситуації [5; 10].

Отже, продукування іншомовного наукового тексту англійською мовою, зокрема, потребує формування таких навичок критичного мислення здобувачів ступеня філософії: аналіз та оцінка якості та вагомості наведеної опонентом доказової бази тез(и); аналіз основних позитивних та негативних аспектів висунутої опонентом тези; загальна оцінка тези опонента з урахуванням доказової бази; переконання опонента в певному баченні явища, предмета або ситуації за допомогою потрібних аргументів; коректне та свідоме використання схем аргументації; рефлексія.

Для діагностування сформованості критичного мислення здобувачів ступеня філософії ми пропонуємо використовувати таксономію Б. Блума [3],

відповідно до якої у разі продукування наукового тексту англійською мовою з елементами аргументації (повністю і частково аргументативних текстів) завжди задіяні когнітивні операції найбільш просунутого рівня.

Висновки. Особливості формування навичок критичного мислення здобувачів ступеня доктора філософії засобами дисципліни «Академічна англійська» полягають у здобутті молодими науковцями навичок аргументативного академічного письма, що зумовлює удосконалення дедуктивного методу мислення. Подальші перспективи в цьому напрямі полягають в обґрунтуванні методологічних основ технології формування навичок критичного мислення здобувачів ступеня доктора філософії засобами дисципліни «Академічна англійська».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Береза В.О. Система творчих завдань з англійської мови як засіб формування критичного мислення майбутніх філологів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Одеса, 2009. 19 с.
2. Конаржевська В.І. Формування критичного мислення майбутніх офіцерів у процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2009. 20 с.
3. Розроблення освітніх програм : методичні рекомендації / В.М. Захарченко та ін.; за заг. ред. В.Г. Кременя. Київ : ДП «НВЦ «Пріоритети», 2014. 120 с.
4. Хачумян Т.І. Формування критичного мислення студентів вищих навчальних закладів засобами інформаційних технологій : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.09. Харків, 2005. 21 с.
5. Гаврилова А.Н. Формирование письменноречевої аргументативної компетенції у студентів гуманітарних спеціальностей : англійський язык : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Санкт-Петербург, 2011. 25 с.
6. Есферова А.Р. Педагогические условия формирования критического мышления студентов в образовательном процессе технического вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Воронеж, 2010. 24 с.
7. Мороченкова И.А. Формирование критического мышления студентов в образовательном процессе вуза : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Оренбург, 2004. 22 с.
8. Туласынова Н.Ю. Развитие критического мышления студентов в процессе обучения иностранному языку : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Якутск, 2010. 21 с.
9. Шуман А.Н. Современная логика: теория и практика. Минск : Экономпресс, 2004. 416 с.
10. Ataç B.A. From Descriptive to Critical Writing: A Study on the Effectiveness of Advanced Reading and Writing Instruction. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 2015. Vol. 199, P. 620–626. URL: <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.07.588> (дата звернення: 4.06.2019).
11. Hansen H. Fallacies. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Stanford.edu website. URL: <https://plato.stanford.edu/entries/fallacies/> (дата звернення: 4.06.2019).